

DON FILIP BANIĆ (1858–1892) I OBITELJSKA ZADRUGA BANIĆA U DONJEM DOCU

Don Filip Banić potječe iz sela Donji Dolac u Poljicima. To je jedan od dvanaest povijesnih, poljičkih katuna (sela), a prema tradicionalnoj podjeli Poljica (Donja, Srednja, Gornja) uz Trnbuse, Gornji Dolac, Srijane i Putišiće, Donji Dolac pripada Gornjim Poljicima. Smješten je uokolo malog polja u dvadesetak zaselaka u kojima su prema popisu stanovništva iz 1858., godine don Filipova rođenja, živjela 902, a 1892., kad don Filip umire, 916 stanovnika.¹ Donji Dolac na sjeveru graniči s Biskom (od Crvenog klanca) te Cetinom, na istoku sa Srijanima i Putišićima, potom vrhom Mosora s Dubravom, a na zapadu s Kotlenicama. Prostire se na površini od 35,69 kvadratnih kilometara.²

Pogled na Donji Dolac sa zaselkom Vlatković (Banići)

¹ *Schematismo delle unite diocesi di Spalato e Macarsca per l'anno 1858.*, Spalato s. a., str. 12; *Status personalis et localis et dioecesis Spalatensis et Makarskensis pro anno Domini MDCCCXCII*, Spalati 1892, str. 35.

² Ivan Rubić, »Poljica (geografska studija)«, u: *Poljički zbornik I*, Zagreb, 1968., str. 29.

Banići – predaja o podrijetlu i dokumentirani povijesni obrisi

Prema poljičkoj predaji dolački Banići pripadaju onim obiteljima koje potječu od hrvatskog roda Kocelj(ev)ića iz plemena Miroslavića. U povijesnim vrelima prvi im spomen nalazimo u ispravi izdanoj u Nutrenom Docu³ 8. listopada 1404. u kojoj se kao svjedok spominje i Matij Banić.⁴ Pojavljuju se u svim kasnijim popisima i katalozima poljičkih obitelji, koji su sačuvani i objavljeni. Tako, *Stanje duša i župa splitske nadbiskupije 1725. godine* navodi tri obitelji Banića u Donjem Docu koje su brojile ukupno 24 duše: kuća Ivana Banića (6), kuća Matija Banića (7) i kuća Marka Banića iz koje potječe don Filip Banić (11).⁵ Isti popis navodi i Baniće (*Bagnichi*) koji su se nastanili u Žrnovnici.⁶ Za proučavanje podrijetla Banića važan je i zapis don Martina Banića iz 1786.⁷ U katalogu koji je sastavio župnik Zvečanja don Matij Martić, *Ispisagne prisvitile gospode provincie poglische godischia 1778.*, u katonu Donji Dolac navodi se »pleme i kuchie Bannichia i koj od gnj slide«⁸. Banići se spominju i

³ Toponim Nutreni Dolac ili Donje Polje od 15. do 16. st., a od 18. st. samo Donji Dolac (tal. *Dolaz Inferiore*).

⁴ Marko Mišerda, *Spomenici Gornjih Poljica*, Priko, 2008., str. XVII.; Isti, *Prezimena Gornjih Poljica*, Poljica, br. 8, Gata 1983., str. 69-77.

⁵ Popisani su sljedeći članovi obitelji: Marko sin Stipanov (62 godine), Kate, žena Pavla pokojnog (70) Kate, žena Markova (50), Jura, sin Pavlov (45), Kate, žena Jurjeva (40), Cvita, žena pokojnoga Stipana (40), Pava, sin Markov (18), Petar, sin Markov (19), Mijo, sin Jurja Banića (15), Anton, sin Markov (15), Pava, sin Stipana Banića (14).

⁶ Nadbiskupski arhiv Split, S. br. 69 (Benedikta Zelić-Bučan, »Popis pučanstva splitske nadbiskupije 1725. godine«, *Izdanja historijskog arhiva u Splitu*, VI. sv., Split, 1967., str. 257-297).

⁷ Taj zapis glasi: »U ime Boga, amen! marča na 7. na 1786. – Ovo činim janbor, ko je od koga iziša i iša od naše kuće, što ja mogu znati. Ja, don Martin Banić, budući kurator u Donjemu Docu u ovo vrime i obodnja godišča. Naši umrši stariji nek se zna do poslitka 1786. od naše kuće samo, a ne od svih Banić. Marko otac rodi Pavla aliti Pavišu; Pava rodi Marka i Juraja i Stipana; Marko ovi rodi don Ivana i Vranu; Vrane rodi Ivana; Jura rodi Mijovila i don Martina i Matija i Stipana; Mijovil rodi Petra; Stipan brat Markov i Jurjev rodi Jakova; Jakov rodi Juru i Antona i Stipana; Stipan sin Jurjev brat don Martina Banića rodi Pavla, Ivanicu čer, pak rodi Osipa; pak Markovi su sinovi Stipana brata moga, Stipan, pak rodi dvi bliznice čeri Cvitu i Katu.« (Obiteljska pismohrana Banića, dalje: PBan).

⁸ Don Matij Martić, »Ispisagne prisvitile gospode provincie poglische godischia 1778.«, u: Vatroslav Jagić, *Statut poljički*, dodatak je Statutu, Monumenta historico-iuridica Slavorum Meridionalium, knj. IV., Zagreb, 1898., str. 129-141.

u popisima iseljenih poljičkih obitelji: onom sastavljenom od kneza Marka Žuljevića iz 1798. i onom koji su, također na traženje tada novih austrijskih vlasti, sastavili 1799. kančelir Matij Vladušić i veliki knez Matij Mihanović.⁹ U katalogu koji se čuva u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, vjerojatno nedugo nakon 1799., među plemićkim obiteljima iz Donjeg Doca navedeno je i prezime *Banich*.¹⁰

Uključenost u poljičku sredinu

Članovi su toga plemena, kao »didići, plemići i gospoda bosanska«,¹¹ stoljećima zauzimali istaknuta mjesta u životu i upravljanju Poljičkom kneževinom i općenito u poljičkom srednjovjekovnom društvu.

Povijest Poljičke kneževine, njezino stanovništvo koje se isticalo radinošću i slobodarskim duhom, uređenje (*Poljički statut*), narodni običaji, pisani i drugi spomenici, istaknutiji pojedinci, privlačili su odavna pozornost brojnih domaćih i stranih znanstvenika (Alberto Fortis, Tullio Erber, Vatroslav Jagić, Alfons Pavić, don Frane Ivanišević, Matija Murko, Ivan Pivčević, Stipe Kaštelan, Marko Mišerda, Slavko Kovačić i drugi).¹²

⁹ U cijelosti ih je objavio Jurica Matijević, »Dva važna kataloga poljičkih obitelji s kraja 18. stoljeća«, *Omiški ljetopis*, br. 6, Omiš, 2011., str. 236-242; iste kataloge, ali necjelovito objavili su prije: Tullio Erber, *La Contea di Poglizza*, posebni otisak časopisa »Anuario Dalmatico«, Zadar, 1886., str. 70-71; Alfons Pavić, »Prinos povijesti Poljica«, *Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, 1903., str. 112-125.; Stipe Kaštelan, *Povijesni ulomci iz bivše slobodne općine-republike Poljica*, Split, 1940., str. 91-96; Miroslav Pera, *Poljički statut*, Split, 1988., str. 123-129.

¹⁰ Marko Mišerda, *Iz političke aktivnosti Poljica god. 1797./99.*, Poljica, br. 12, Gata, 1897., str. 25-35.

¹¹ U Velikoj kuli na istaknutom mjestu nalazio se crtež grba, vjerojatno druga polovica 19. st., ispod njega piše: »Grb Banića plemića bosanskih«. Grb bi zahtijevao posebnu heraldičku i povijesnu kontekstualizaciju.

¹² Alberto Fortis, *Viaggio in Dalmazia*. Sv. I-II, Venezia, 1774.; Tullio Erber, *La contea di Poglizza*. Annuario Dalmatico, sv. II, Zadar, 1885., str. 213-267., sv. III, Zadar, 1886., str. 1-60.; Vatroslav Jagić, »Statut poljički«, *Monumenta historico-iuridica Slavorum Meridionalium*, I. dio, vol. IV. Statuta lingua croatica conscripta, Hrvatski pisani zakoni, Zagreb, 1980.; Alfons Pavić, »Prinos povijesti Poljica«, *Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine*, sv. XV, Sarajevo, 1903., str. 59-100, 241-241, 405-482, + 5 tabela; Frano Ivanišević, »Poljica narodni život i običaji«, »Zbornik za

»Grb Banića plemića bosanskih«

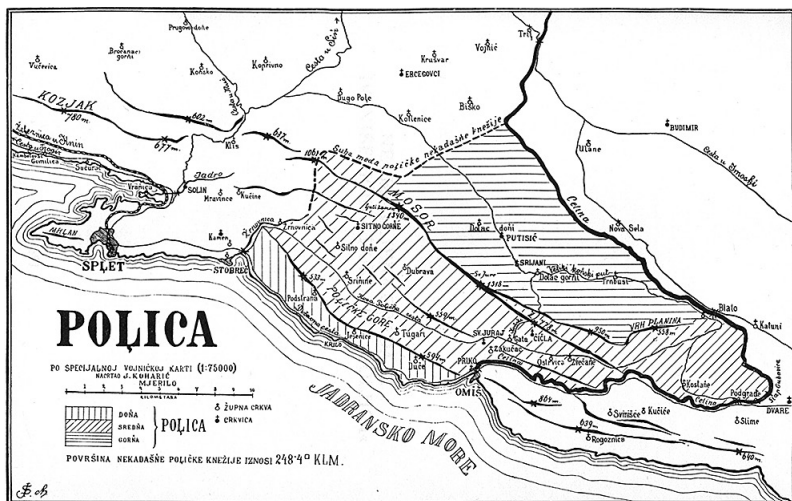
I dok su se poput susjednih hrvatskih krajeva nalazila u sastavu raznih država i tuđinskih vladalačkih sustava (Mletačka Republika, Osmansko Carstvo, ponovno Mletačka Republika, prva austrijska vladavina) Poljica su tijekom gotovo četiri stoljeća uspjela u potpunosti sačuvati svoje staro unutarnje uređenje i samoupravu (od 1444. do 1807.). Bila je to tada jedina upravna jedinica Mletačke Dalmacije kojoj njezine vlasti nisu nametnule ni svoga kneza ni druge svoje službenike. Štoviše, mletački je dužd Andrija

Gritti dukalom od 15. studenog 1537. zajamčio da teritorijem moraju upravljati i vladati suci Poljičke zajednice po svojim zakonima i običajima.¹³

U vrijeme rođenja i života don Filipa Banića, a to je druga polovica 19. stoljeća, od stare poljičke samouprave nije bilo ni traga. Francuske su je vlasti godine 1807., nakon gušenja poljičkog ustanka i krvave odmazde što ju je nad Poljičanima izvršila tamo poslana vojska, dokinule. Ponovna austrijska vlast, uspostavljena poslije sloma Napoleonova Carstva, nije ju povratila. Tako su Gornja Poljica sve do 1911., kad je uspostavljena posebna Poljička općina, pripadala sinjskomu kotaru. Međutim, njezina povijesna, politička i kulturna baština i dalje je živo oblikovala i presudno usmjeravala

narodni život i običaje JAZU«, knj. VIII, IX, X, Zagreb, 1903. 1905.; Matija Murko, *Tragom srpsko-hrvatske narodne epike; Putovanja u godinama 1930-1932*, knj. I. i II. Zagreb, 1951.; Ivan Pivčević, *Sabrani radovi o Poljicima*, Priko, 2008. [Priredio Ivan Banić]; Stipe Kaštelan, *Povijesni ulomci iz bivše slobodne općine republike Poljica*, Split, 1940.; Boris Dimitrijević Grekov, *Polica – Opzīt izučēnija obščestvennyh otnošenii v Poloca XV-XVII vv.* Izdanje Akademija nauka SSSR, Moskva, 1951.; Marko Mišerda, *Spomenici Gornjih Poljica. Pisani spomenici na području Gornjih Poljica do propasti Poljica 1807. (prijepisi, regesti)*, Priko, 2008, [Priredio Ivan Banić]; Nedjeljko Mihanović, *Poljički Parnas*, Priko, 2005. i drugi.

¹³ Miroslav Pera, »Poljički statut«, »Književni krug Split«, Split, 1988., str. 73-76.; Ivan Banić, *Pet pisanih poljičkih spomenika*, Poljica, br. 22, Gata, 1997., str. 59-67.

Karta Poljica preuzeta iz knjige Frano Ivanišević, *Poljica: narodni život i običaji*, Reprint, Književni krug Split, Split 1987.

cjelokupni život Poljičana i tada u stubokom promijenjenim društvenim i političko-administrativnim uvjetima postupne modernizacije i izgradnje građanskog društva.

Dionici glagoljaške crkvene i kulturne baštine

Glagoljaška baština ponajbolje se očitovala na duhovnom polju, jer nestalni politički odnosi nisu mogli značajnije narušiti stoljetni kontinuitet vjerskoga i crkvenog života kojemu je osobiti pečat davala tisućljetna tradicija glagoljanja i uporaba staroslavenskog jezika u bogoslužju. I pored golemog napretka katoličko-latinske duhovnosti nakon Tridentskog sabora, tradicija glagoljanja u bogoslužju žilavo se održala u mnogim dalmatinskim župama i kapelanijama, a poglavito u Poljicima. Čvrsta ukorijenjenost i važnost glagoljaša potakla je brigu splitskog nadbiskupa Pacifica Bizze za njihovom boljom izobrazbom i odgojem te je 1750. za njih ustanovio sjemenište u Priku kod Omiša.¹⁴ Stoljećima važna duhovna i prosvjetna zadaća

¹⁴ Ivan Pivčević, *Sjemenište u Prijeku, program C. K. Velike gimnazije u Spljetu za šk. g. 1911./1912.*, Split, 1912., str. 3-22; Ante Strgačić, »Glagoljaško sjemenište u Priku

hrvatskih glagoljaša zadobit će tijekom procesa integracije hrvatske nacije u 19. st. i osobito značenje. U vrijeme potpunoga vladanja talijanskog jezika i kulture u javnom životu, uoči i početkom preporodnog razdoblja u Dalmaciji, u njihovim se crkvama čula samo staroslavenska i hrvatska riječ. Dok su se drugi svećenici u srednjoj Dalmaciji u vođenju matičnih knjiga i službenom dopisivanju redovito služili talijanskim, oni su se služili isključivo hrvatskim jezikom. Nazivali su ga »slovinskim« i »arvackim«, a staroslavenski je jezik u njihovu izražavanju bio »stari arvacki jezik«. Za sebe su rabili nazive »pop Arvat« i »misnik Harvaćanin«. Stoga su glagoljaši samim svojim postojanjem, kao čisti izražaj slavenske i hrvatske kulture, sakralne i svjetovne, kao stoljetni čuvari hrvatskoga narodnog imena i njegove kulturne samobitnosti i dalje bili smetnja tuđinskom duhu, brana pred nadiranjem tuđinskih jezika i kulturnih utjecaja.¹⁵

Brojnost hrvatskih svećenika glagoljaša u Poljicima povezana je s činjenicom »da je svaka uglednija kuća željela imati barem jednog svećenika, da je stric svećenik nastojao odgojiti za svećenika barem nekoga od svojih sinovaca ili nećaka, kako bi komu imao ostaviti svoje knjige, jer one su se nasljeđivale kao veliko blago, a isto tako kako bi ostavio iza sebe onoga tko će za nj i za sve starije svete mise služiti, a mlađima prenositi baštinu vjere, radišnosti, poštenja, narodne prosvjete i kulture.«¹⁶ Tako je bilo u svim poljičkim župama, ali ta ocjena nadasve vrijedi za gornjopoljički Donji Dolac, posebno za obitelj Banić, jednu od najpoznatijih tzv. »poljičkih misničkih kuća«.

Prema sačuvanim povijesnim vrelima, iz kuće kojoj je pripadao don Filip od 18. st. do danas, kako je već gore spomenuto, uvijek je bio bar jedan svećenik, često nekoliko njih. Evo ih poimence, njih devetnaest: don Jure Banić (17. st.), don Ivan Banić (†1782), don Martin Banić (1714–1787), don Marko Banić (1750–1838), don Jure Banić (1754–1804), don Marko Banić (1780–1813), don Nikola Banić (1784–1861), don Anton Banić (1795–1862), don

i njegovi posljednji đaci«, »Vjesnik staleškog udruženja katoličkih svećenika NRH«, 3, 1956., str. 1-2, 8-25.

¹⁵ Slavko Kovačić, »Glagoljaši i glagoljanje u srednjoj Dalmaciji za vrijeme Hrvatskog narodnog preporoda 1835.–1848.«, *Prilozi sa znanstvenog skupa u Zadru od 8. do 9. svibnja 1986.*, održanog u povodu 150. obljetnice jubileja Ilirskog pokreta i 30. obljetnice Filozofskog fakulteta u Zadru, Zadar, 1987., str. 351-364.

¹⁶ Slavko Kovačić, *Don Ivan Pivčević vjeroučitelj i povijesni pisac (o 130. obljetnici rođenja i 60. obljetnici smrti)*, Poljica, br. 18, Gata, 1993., str. 59.

Zaselak Vlatkovići (Banići) danas

Ivan Banić (1831–1897), don Jakov Banić (1839–1927), don Filip Banić (1858–1892), don Ivan Banić (1871–1947), don Stanko Banić (1887–1932), don Ćiril Banić (1890–1961. od 1951. šibenski biskup), don Ivan Banić (1899–1992), don Pavao Banić (1943–), don Ivan Banić (1947–1987), don Ivan Banić (1954) i don Jakoslav Banić (1978).

Privrženost pradjedovskoj imovini – »baščini« i njezinu unaprjeđenju

Znatan dio članova iz roda Banića živio je u zaselku Vlatkovići (Latkovići) na predjelu zvanomu Brdo, u tradicionalnoj obiteljskoj zadruzi držeći se strogo starohrvatskih i poljičkih običaja tijekom više od stotinu i trideset godina, točnije od 1786. do konačne diobe zajednice 1922.¹⁷

¹⁷ PBan: Godine 1920. Kotarskom sudu u Omišu podnesen je zahtjev za diobu zajednice, postupak je završen 1922.

»Velika kula«

Bila je to čvrsto povezana zajednica sastavljena od više obitelji i generacija krvnih srodnika. Njezini su se članovi bavili zemljoradnjom i stočarstvom. Zajednička je imovina obuhvaćala njive, livade, ograde, vrtove, pašnjake, kuće, mlinove i drugo. Naslijedeno se imanje u Poljicima nazivalo »baščina«, »očevina« ili »didovina«, dok se ono novostечeno, bilo ženidbom ili kupovinom, nazivalo »pritoka«. Baščina se u Poljicima čuvala »ko oko u glavi«. Zapustiti baščinu, dopustiti da netko ugrabi njen, makar i najsitniji dio, ili je prodavati bez najveće potrebe, smatrano je velikom sramotom, dok je kuća koja je svom potomstvu ostavljala ono što su djed i pradjed stekli, smatrana vrijednom i časnom. Sudeći prema podacima iz nekih od najstarijih sačuvanih povijesnih vrela prema kojima je knez Jure Banić 1586. kupio baščinu od Jakovljevića: »zemlju, kuću, vrtle, Mosor do vrha Botajne«¹⁸ pa do onih iz popisa zemlje i imovine iz vremena već spominjane konačne diobe zajednice 1922., kućna je zajednica Banića usprkos općenito teškim gospodarskim prilikama, koje su u čestim nerodnim godinama omogućavale tek puko preživljavanje, tijekom stoljeća neprestano gospodarski jačala.

¹⁸ Vidi: Marko Mišerda, *Spomenici Gornjih Poljica*, Priko, 2008., str. 5.

Najsnažnija potvrda spomenutoga gospodarskog napretka, a ujedno osobite brige cijele zajednice za duhovni i kulturni napredak, kako vlastiti tako i cijele župe, izgradnja je kamene kuće dvokatnice, koju su nazivali »Velika kula«. Kuća je podignuta polovicom 19. st. dogradnjom već postojeće manje kuće, da bi bila prikladnija za stanovanje njezinih članova, svećenika. Tada je zadrugom upravljao don Filipov stric, Martin Banić, a župnik u Donjem Docu bio je don Nikola Banić.

Ta je kuća ubrzo postala kulturnim, duhovnim i odgojnim središtem Donjeg Doca. Članovima zadruge, svećenicima, osigurala je doličan smještaj i mir neophodan za njihov način života i rada. U nju je prikladno smještena i njihova relativno bogata biblioteka, do danas sačuvana, koja zahtijeva posebnu stručnu obradu. U sljedećim je desetljećima, sve do izgradnje župne kuće u središtu sela (1910), služila i kao župni ured. Uostalom, župnici su Župe sv. Martina u Donjem Docu i prije toga, pa sve do Drugoga svjetskog rata, bili najčešće upravo svećenici iz Banićeva roda: don Jure Banić (1690), don Martin Banić (1749–1782), don Jure Banić (1783–1784., 1789–1791), don Nikola Banić (1826–1834., 1849–1860), don Ivan Banić (1862–1870), don Jakov Banić (1871–1910), don Stan-ko Banić (1911), pa njegov brat, kasnije šibenski biskup, don Ćiril Banić (1916–1925) i don Ivan Banić (1925–1930., 1934–1943).¹⁹

Don Jakov Banić

Posebno mjesto među njima zaslužuje dugogodišnji župnik don Jakov Banić.²⁰ Za njegova je župnikovanja u blizini stare srušene

¹⁹ Župnike u Poljicima i drugim glagoljaškim župama Splitske nadbiskupije sve do 1807. birao je puk na godinu dana, od Vodokršća do Vodokršća, ali su mogli biti birani i više puta. Gotovo redovito je to bio neki od svećenika iz samog mjesta koji bi i dalje boravio sa svojim dotadašnjim ukućanima u roditeljskoj kući.

²⁰ Don Jakov Banić završio je državnoj gimnaziji u Splitu 1862. Svećenički red primio je 11. ožujka 1865. Četiri godine služio je kao upravitelj župe Bisko (1866–1870), a svu ostalu dugogodišnju pastoralnu službu proveo je u rodnom Donjem Docu. Godine 1916. u splitskom sjemeništu utemeljio je zakladu za odgoj svećenika, 1897. imenovan je počasnim kanonikom splitskog kaptola, a 1916. konzistorijalnim savjetnikom. (Ivan Ostojić, »Splitski kaptol u splitsko-makarskoj biskupiji«, Split, 1977., str. 186; »Nekrolog«, List splitsko-makarske biskupije, br. 7-9, Split, 1927., str. 72).

Don Ivan Banić (1831–1897)

Don Jakov Banić (1839–1927)

crkve Sv. Martina iz 1745. izgrađena nova (posvećena 9. listopada 1898).²¹ Na mjestu stare sagrađen je zvonik i uređeno novo groblje, a svećenička je grobnica podignuta u obliku skromne kapelice iza nove crkve. Tada je sagrađena župna kuća i nova crkvića Sv. Jure u zaselku Vlatkovići na Gorici, uređeni su seoski putovi i drugo. Godine 1873. otvorena je pomoćna pučka škola koju je te godine pohađalo 25 učenika, a učitelj je bio don Jakov. Njegovim je nastojanjem već sljedeće godine otvorena redovita osnovna škola u kojoj

²¹ Župna crkva Sv. Martina biskupa u Donjemu Docu sagrađena je sredinom 15. stoljeća, spominje se 1461. i u *Poljičkom statutu*, kada je 1482. poljički knez Dujam Papalić »hodeći u prvi put Poljicah sudci svojim i s punim dvorom, pravde pitajući po zakonih poljičkihi i budući u Donjemu polju u svetoga Martina, i totu plemeniti ljudi Poljičane ča se zovu Limići, prijaše meju se u suctvo one sve ki daju meju njimi desetinu, a nisu do sada imali dio suctva; tako ih prijaše i učiniše im svim dio suctva i svakoga inoga pošten'ja u Poljicah...« (Miroslav Pera, »Poljički statut«, »Književni krug Split«, Split, 1988., str. 498). Vremenom se broj stanovnika Donjeg Doca povećavao (600 žitelja), pa je na istom mjestu »srušivši staru priprostu, od seljaka sagrađenu, novu posvetio nadbiskup Antun Kadčić 16. rujna 1745.« (Danko Vlašić, *Vizitacije poljičkih župa u XVIII. stoljeću*, Split, 1995., str. 55).

su kao učitelji radili Stjepan Žanko iz Sinja (kratko), a potom sve do godine 1926. starosjedilac Iko Jelić (1869–1926).

Don Jakov i brat mu don Ivan Banić, župnik u Trilju (1871–1896) i dekan Cetinskog dekanata, bili su tijekom narodnog preporoda u prvim redovima borbe za smjenu autonomaške općinske uprave i potom za uvođenje hrvatskoga jezika umjesto talijanskog u upravu, škole i sudove,²² jer je »pitanje postupnog uvođenja hrvatskog jezika u javni život nužno za sobom povlačilo i sva druga pitanja, kulturna i politička. O njemu je najzad ovisila i nacionalna pripadnost zemlje«.²³

Don Filip Banić – sakupljač usmenoga književnog blaga

U višestoljetnome neprekinutom slijedu svećenika iz te zajednice Banića osobito časno mjesto pripada zapisivaču *Narodnih pjesama Donjeg Doca, Srijana i Biska* don Filipu. Rođen je 16. lipnja 1858. kao jedinac u svojih roditelja Petra (27. lipnja 1800. – 17. srpnja 1895) i Matije r. Bašić (14. veljače 1824. – 29. travnja 1884), koji su vjenčani u svojoj rodnoj župi 3. lipnja 1858.²⁴

Kao darovit dječak određen je za školovanje. Premda je u drugoj polovici 19. st. obiteljska zajednica Banića doživljavala gospodarski i kulturni procvat, to je školovanje, nakon što su austrijske vlasti reformom crkvenog školstva 1821. ukinule glagoljaško sjemenište u Priku kod Omiša, iziskivalo ogromne izdatke. Na teološkom uči-

²² Ivan Ostojić, *Splitski kaptol u splitsko-makarskoj biskupiji*, Split, 1977., str.186.

²³ J. Šidak – M. Gross – D. Šepić, *Povijest hrvatskog naroda 1860.–1914.*, Zagreb, 1968., str. 57.

²⁴ Ti i svi drugi rodoslovnji podaci temelje se na istraživanju matičnih knjiga Župe sv. Martina Donjeg Doca: matične knjige rođenih (1758–1861., Inv. br. 93), matične knjige vjenčanih (1825–1857., Inv. br. 94), matične knjige umrlih (1759–1861., Inv. br. 95) nalaze se u Državnom arhivu u Zadru; matične knjige rođenih (1825–1866.; 1867–1890., MR 70 Donji Dolac; 1890–1908., MR 100 Donji Dolac), matične knjige umrlih (1830–1869., MU 079 Donji Dolac; 1869–1903., MU 079 Donji Dolac) u Državnom arhivu u Splitu; matične knjige rođenih (1909–1926.; 1926–1940. [*naknadni upis*]; 1944–1948), matične knjige vjenčanih (1858–1928.; 1944–1949), matične knjige umrlih (1903–1928), matične knjige umrlih (1945–1949) u Matičnom uredu u Omišu. U Nadbiskupskom arhivu u Splitu nalaze se nepotpuna godišta parica matičnih knjiga rođenih, vjenčanih i umrlih (1830–1968.).

lištu u Centralnom bogoslovnom sjemeništu u Zadru, osnovanom godine 1826. za bogoslove svih dalmatinskih biskupija, nastava se odvijala na latinskom (svi teološki predmeti), a samo u manjom mjeri na hrvatskomu jeziku (staroslavenski i hrvatski jezik, katehetika, homiletika). Mogli su se upisati samo oni kandidati koji su prethodno završili talijansku osnovnu školu i osmogodišnju gimnaziju, tako da je jedva koji seljak mogao podnijeti troškove tako dugog boravka i školovanja svoga sina u gradu.

Novim generacijama svećenika iz »misničke kuće« Banić, pa tako i don Filipu, to je bilo omogućeno zahvaljujući njegovu stricu don Antonu Baniću (1795–1862), dugogodišnjem ekonomu Biskupskog sjemeništa u Splitu (vjerojatno od 1840. do 1861.) koji je ustanovio zakladu (kuća i komad zemlje u Splitu) za školovanje dvojice mladića iz obitelji Banić.²⁵ Filip je od ljeta 1870. do ljeta 1878. boravio u splitskom sjemeništu kao svećenički kandidat, od godine 1875. klerik te odatle pohađao svih osam razreda C. k. Velike gimnazije.²⁶

Od jeseni 1878. do proljeća 1882. studirao je teologiju u Centralnome bogoslovnom sjemeništu Zadru. Na javnim semestralnim ispitima postizao je vrlo dobar uspjeh (ocjena *prima*), a odličan (*prima con eminenza*) samo iz jezika staroslavenskoga i hrvatskoga, koji su predavani tijekom triju prvih godina studija. Tako je uspješno studirao sve do drugoga semestara svoje četvrte godine studija 1881/1882., kad se, zapriječen bolešću, nije mogao podvrći ispitima (*Impedito da malattia non subi gli esami dal II. semestre*).²⁷

U Zadru ga je, u nadbiskupskoj kapeli, zaredio nadbiskup i metropolit P. D. Maupas, i to za đakona 11., za svećenika 17. prosin-

²⁵ Vidi: Ivan Ostojić, *Nadbiskupsko sjemenište u Splitu (1700.–1970.)*, Split, 1971.

²⁶ Vidi: »290 godina klasične gimnazije u Splitu 1700–1990«, Zbornik radova, Split, 1990., str. 592. Njegovo ime među splitskim sjemeništarcima s oznakom »kandidat«, a potom »klerik« navode biskupijski godišnjaci za godine 1871.–1878. (za godine 1870–1873.: *Stato del clero e popolo della diocesi di Spalato e Macarsca per l'anno [...]*, Spalato [...], za 1874.: *Schematismo della diocesi di Spalato e Macarsca per l'anno [...]*, Spalato [...], a za ostale ponovno *Stato del clero e popolo*. Popisi sjemeništara uvijek su pri kraju, tih godina na jednoj od stranica između 46. i 52. Tiskani su u Splitu osim za godine 1877. i 1878., kojima je mjesto izdanja Zara.

²⁷ Nadbiskupski arhiv u Splitu, Arhiv Teologije u Splitu, Katalozi, sv. VIII za godine 1876/77. – 1881/82.

Mladi glagolaš. Javljaju nam iz Poljica, da je na dan sv. Ivana rekao svoju prvu misu vrli bogoslov Filip Banić u svom rodnom mjestu Donjem Dôcu. Dva dična svećenika poljička, koji su mu u rodstvu, D.n Ivan i D.n Jakov Banić obaviše službu djakona i podjakona. Čestitamo mladome misniku. Neka ti naših glagolaša! — Čujemo da će i g. Sasso do malo glagolati u Trogiru, i da ćemo kroz ovu godinu dobiti još nekoliko mladih glagolaša. E pur si muove!

»Katolička Dalmacija« XIII, 5. siječnja 1882., str. 3

ca 1881., sve na naslov Splitsko-makarske biskupije.²⁸ Zaređen je, dakle, u tijeku četvrte godine teološkog studija, a povlasticu prijevremenog ređenja imao je kao jedan od četvorice bogoslova koji su nakon svršetka treće godine studija bili izabrani za prefekte svojih kolega u Centralnomu bogoslovnom sjemeništu.²⁹ Taj izbor svjedoči da su ga zavodski poglavari smatrali uzornim bogoslovom.

Svoju prvu svečanu ili »mladu« misu slavio je glagoljajući u rodnom mjestu na blagdan Sv. Ivana apostola i evanđelista 27. prosinca 1881.³⁰ Prije toga u Zadru je pribavio posvjedočenje da dobro poznaje obrede služenja mise na latinskom jeziku (potpisano od tadašnjega zavodskog duhovnika dr. Vinka Pulišića, kasnijega zadarskog nadbiskupa), a na proputovanju kroz Split 22. prosinca 1881. položio je ispit iz poznavanja obreda na staroslavenskom jeziku i čitanja iz glagoljskog misala kod ovlaštenoga svećenika don Tome Morovića, koji je na posvjedočenju napisao: »... pošto je izvrstno odgovorio može mu se dopustiti da čita sv. misu iz glagolskoga

²⁸ Nadbiskupski arhiv Zadar, Knjiga ređenika 1857–1965. Pod navedenim nadnevcima.

²⁹ Zadarski nadbiskup Maupas o tom izboru obavijestio je splitski Biskupski ordinarijat dopisom od 4. kolovoza 1881. (Nadbiskupski arhiv Split, S-M, Poz 179 br. 1657).

³⁰ Don Filip se odazvao na poziv »Štovanim svećenikom po Dalmaciji« koji je tiskan u »Narodnom listu« i »Katoličkoj Dalmaciji« početkom 1881. Proglas je u sklopu obnove glagoljaštva uputio don Frane Bulić zajedno s dvanesticom svećenika Splitsko-makarske biskupije nakon enciklike *Grande Munus* pape Leona XIII. 1880. O tome više u: Marijo Reljanović, »Enciklika Grande Munus i pitanje obnove glagoljaštva u Dalmaciji«, »Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru«, sv. 43/2001., str. 361–362.

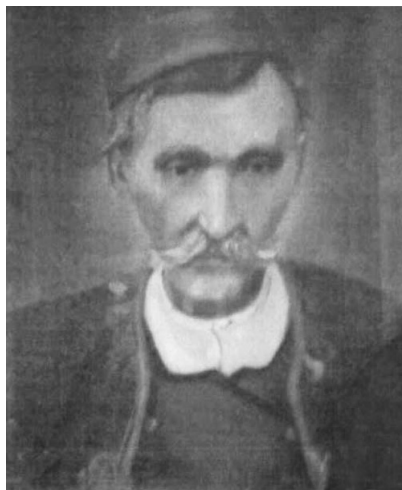
Mate Banić, upravitelj zajednice od 1885. do 1922. i oltar u kućnoj kapeli

Misala».³¹ Vijest o njegovoj mladoj misi objavila je početkom sljedeće godine »Katolička Dalmacija« s naglaskom na izrazu »mladi glagoljaš«.

Tada se činilo da ga u svakom pogledu čeka svijetla budućnost. Međutim, mladomisnik je pri samom svršetku drugoga semestra akademske godine 1881/1882., kojim je trebao završiti svoj bogoslovni studij, iznenada, zbog teško narušenog zdravlja, a radi željenog izlječenja njegovom svojih najbližih u rodnom mjestu, morao prekinuti studij te napustiti bogosloviju i grad Zadar, i to, kako se poslije pokazalo, zauvijek.

Od bolesti se, nažalost, nije uspio oporaviti, pa nije bio u mogućnosti preuzeti nikakvu crkvenu službu. Stalno je boravio u Donjem Docu zajedno s tadašnjim župnikom don Jakovom Banićem, svojim stričevićem, pomažući mu neko vrijeme prema svojim mogućnostima u pastoralnom djelovanju. Ostvarenje prava na novčanu pomoć iz pokrajinske Vjerske zaklade za uzdržavanje u teškoj bolesti priječilo je to što nije položio završne ispite. Zahtjev civilnih i crkvenih vlasti iz godine 1885. da to naknadno učini on nije bio u

³¹ Nadbiskupski arhiv Split, S-M, Spisi g. 1881. br 2637.

Josip Banić (1849–1929), guslar i kazivač pjesama

stanju izvršiti, unatoč prijetnji da će u protivnom ostati bez dopuštenja za služenje mise.³²

Do te zabrane ipak nije došlo, jer je tadašnje njegovo vrlo loše zdravstveno stanje potvrdio kotarski liječnik u Sinju, koji je 14. studenoga 1885. postavio dijagnozu uznapredovale tuberkuloze kojom su bila zahvaćena oba krila njegovih pluća.³³ Toj bolesti nije u ono doba bilo lijeka te je njegov organizam tijekom sljedećih godina polako, ali stalno slabio. Da bi ipak svakodnevno mogao služiti sv. misu, kućni je upravitelj Mate godine 1887. u spomenutoj »Velikoj kuli« uredio kapelicu Imena Isusova (blagoslovljena 27. listopada), pa se više nije morao izlagati naporima i vremenskim nepogodama svakodnevnim odlaganjem u crkvu. Umro je, kako stoji zapisano u Matici umrlih, 21. veljače 1892. od »prsobolje«.

U rukopisnoj knjižici *Što se radi (vođenog od 1885.–1893.)*, svojevrsnoj kronici poslova i važnijih događaja, koja prati svakodnevni život obiteljske zadruge Banića, pod gore navedenim nadnevkom nalazimo i zapis unesen rukom njegova stričevića Mate Banića (1853–1935), tada upravitelja kućne zadruge: »Nedjelja šesdeset-

³² Nadbiskupski arhiv Split, S-M, Poz 179 br. 2795. i 3200.

³³ Nadbiskupski arhiv Split, S-M, Poz 179 pod br. 3200.

nica. D(on) F(ilip) hardjavo. D(on) St(ipan Simunić) veliku misu, d(on) Jakov (Banić) u Putišiće misu, (Nikola) Akrap u kapeli. Na 5 uri priminu d(on) Filip. Bog mu da pokoj.«³⁴

Mladi se don Filip, unatoč slabom zdravlju rado odazvao »Pozivu« Matice hrvatske za sabiranje hrvatskih narodnih pjesama te je sve do svoje prerane smrti prikupljao i zapisivao narodne pjesme iz Donjeg Doca, Srijana i Biska.³⁵ Možda je bio na to dodatno potaknut svojom neizlječivom bolešću, odnosno nastojanjem da se hrabro s njom nosi. Okupljao je oko sebe kazivače i kazivačice, guslare, i uspio zabilježiti preko 22.000 stihova. Bio je među prvim zapisivačima pjesama koji su se odazvali Matičinu »Pozivu« na skupljanje pjesama. Predao je zbirku u čistopisu Matici hrvatskoj 1885. Otada ta vrijedna i opsežna rukopisna zbirka nosi svoj rukopisni broj MH 2 i danas se nalazi u Arhivu Odsjeka za etnologiju HAZU.³⁶

Ivan Banić

³⁴ Knjižica se nalazi u obiteljskoj pismohrani Banića (PBan). Nekolicinu dokumenata iz te pismohrane objavio je Marko Mišerda (*Spomenici Gornjih Poljica*, Priko, 2003). Rukopis je moje vlasništvo, a nalazi se u Odsjeku za etnologiju HAZU. Od rukopisa u spomenutoj zbirci spomenimo još *Poljički statut*, prijepis iz 1605., staroslavenski *Slovník* don Antona Banića (»Ovo je libar slovnik don Antona Bagnicha iz Doza Dognegha pisa u spliezkomu semenariju na 2 maja 1822. Redise od svete mise u Sibeniku na 10 marča 1822«), Knjiga mrtvih župe Donji Dolac prijepis iz stare u novu 1834.

³⁵ Vidi: »Zbornik za narodni život i običaje«, Knjiga 55, HAZU, Zagreb 2010., str. 515–517.

³⁶ Filip Banić, *Narodne pjesme iz Donjeg Doca, Srijana i Biska (Poljica), 1885. (1881.–1885.)*, MH 2, 412 str. (»Zbornik za narodni život i običaje«, knjiga 55, HAZU, Zagreb 2010., str. 269).